

Редя Валентина Яківна,
доктор мистецтвознавства, професор
кафедри теорії, історії культури і музикознавства
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв
e-mail: v-redya@yandex.ru;

Співаченко Оксана Станіславівна,
студентка магістратури
Національної музичної академії України
ім. П.І. Чайковського
e-mail: spivachenko1809@gmail.com

**"УСПІХ ЙОГО ЙШОВ CRESCENDO..."
(КИЇВСЬКИЙ ПЕРІОД У ТВОРЧІЙ КАР'ЄРІ
ФЕДОРА СТРАВІНСЬКОГО)**

Спираючись на архівні документи та матеріали періодичної преси 70-х років XIX століття, автори статті аналізують київський період творчого життя батька композитора Ігоря Стравінського – ушавленого співака, доля якого була тісно пов'язана з Україною. В центрі уваги – творча діяльність Ф.Г. Стравінського у Київському оперному театрі: репертуар, процес засвоєння ролей, гастрольні поїздки, відгуки преси та публіки. Проаналізовано професійну еволюцію митця на першому етапі його становлення як оперного артиста.

Ключові слова: київська сцена, вокальна майстерність, творчі пріоритети, оперна кар'єра, репертуар, професійна еволюція, преса.

Редя Валентина Яковлевна, доктор искусствоведения, професор кафедри теорії, історії культури і музиковедения Національної академії керівних кадрів культури і искусств

Співаченко Оксана Станіславівна, студентка магістратури Національної музикальної академії України ім. П.І. Чайковського

"Успех его шел crescendo..." (киевский период в творческой карьере Федора Стравинского)

Опираясь на архивные документы и материалы периодической печати 70-х годов XX столетия, авторы статьи анализируют киевский период творческой жизни отца композитора Игоря Стравинского – прославленного певца, судьба которого была тесно связана с Украиной. В центре внимания – творческая деятельность Ф.Г. Стравинского в Киевском оперном театре: репертуар, процесс освоения ролей, гастрольные поездки, отзывы прессы и публики. Проанализирована профессиональная эволюция певца на первом этапе его становления как оперного артиста.

Ключевые слова: киевская сцена, вокальное мастерство, творческие пріоритеты, оперная карьера, репертуар, профессиональная эволюция, преса.

Redya Valentyna, D.Sc. in Arts, Professor of Department of Theory, Culture and Music History at the National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts

Spivachenko Oksana, MA Student at the Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music

"His Success Evolved Crescendo..." (on Kiev Period in Fyodor Stravinsky's Creative Career)

Based on archive documents and periodicals of the 1870s, the authors recreate the "Kiev period" of creative work of the renowned singer and father of the composer Igor Stravinsky, whose fate was closely connected to Ukraine. Fyodor Stravinsky's creative work at the Kiev City Theater is given central attention: his repertoire, the process of learning roles, tours, and feedback from the media and public. The musician's professional evolution is analyzed at the first stage of his formation as an opera performer.

Key words: *Kiev stage, vocal skills, creative priorities, opera career, repertoire, professional evolution, media.*

Торкаючись питання зв'язків відомого оперного співака (в енциклопедичних та довідкових виданнях – "видатний російський бас, соліст Маріїнського театру") Федора Гнатовича Стравінського з Україною, неможливо оминати фактично не досліджений київський період його життя та творчості. Саме у Києві розпочиналась оперна кар'єра артиста, саме тут протягом трьох років (1873–1875) формувалися творчі пріоритети митця, набувався досвід вокаліста і актора.

Вже з перших спектаклів співак завоював любов та прихильність київської публіки. Цікавий факт описаний у київських газетах того часу: Федір Стравінський та його дружина після одного із спектаклів зимового сезону 1875/1876 років не могли пробратися через натовп прихильників, щоб потрапити додому; директору театру довелося звернутися за допомогою до міліції. Було заведено навіть "Дело о беспорядках, произведенных толпою молодых людей против артистов Стравинского и Массини" – фрагмент віднайденого архівного документу наводимо мовою оригіналу: "В зимний сезон 1875/1876 года, по окончании в Городском театре представлений, публика из молодых людей <...> собралась массою в ночное время у подъезда артистов, при выходе их, в виде будто бы оваций <...> производила шум, крик и в разных видах беспорядки <...> Все усилия полиции <...> к сохранению приличия и благочиния <...> были безуспешны. В последний бенефис артиста Стравинского публика хлынула на него, сбила с ног бывшую с ним жену, упавшую на ступеньки с криком, выражавшим испуг и потери сознания, а по отъезде от театра Стравинских, толпа преследуя их, с криком и шумом до квартиры в доме Ильинского, привела пожильцов того дома в такой испуг, что они полагая не пожар ли в занимаемых помещениях, бежали из квартир полуодетыми..."¹.

На час приїзду Ф. Г. Стравінського до Києва Російський оперний театр функціонував тут лише декілька сезонів (з 1867 р.). До цього часу на сцені Міського театру ставилися різноманітні спектаклі, але "у пістрявому жанровому конгломераті опера займала далеко не головне місце" [4, 100]. Збільшення кількості оперних спектаклів відбулося з появою італійської трупи (1863). На київській сцені звучали опери Л. Керубіні, Л. Бетховена, Ф. Буальдьє, Е. Мегюля, Дж. Россіні, Д. Обера – репертуар був орієнтований переважно на італійську та французьку

оперні школи. Поява Російського оперного театру значно розширила цей діапазон. Розширення репертуарних горизонтів вимагало від антрепренерів оновлення виконавського складу трупи, запрошення співаків, які могли б справитися з вокальними партіями у творах різних національних та стилєвих традицій. Саме в таких умовах потрапив до київського театру молодий Федір Стравінський.

Його перший вихід на оперну сцену відбувся ще за років навчання в консерваторії: у лютому 1873 р. Ф. Стравінський вперше брав участь у постановці "Севільського цирульника" Дж. Россіні. Образ Дона Базиліо вирішив подальшу долю співака. На одному з березневих спектаклів, де Стравінський співав цю партію (ще до випускного іспиту, який проходив 7 травня), був присутній антрепренер Київського міського театру Фердинанд Бергер. Після спектаклю з Ф. Стравінським було підписано контракт на партію першого баса у Київському театрі – з 15 серпня 1873 р. до Великого посту 1874 р.². Платня була визначена у 150 рублів на місяць³. Згідно умов контракту, співак зобов'язувався упродовж масляного тижня співати щоденно, а в будні виступати по чотири рази на тиждень, у тому числі – в концертах, організованих антрепренером, а також на зібраннях Імператорського Російського музичного товариства (ІРМТ) [8, 176].

Перші півроку Ф. Стравінський виступав лише на сцені Київського оперного театру, дебютуючи у таких оперних партіях: 22 серпня – Рудольф ("Сомнамбула" В. Белліні); 11 вересня – Мефістофель ("Фауст" Ш. Гуно); 24 жовтня – Руслан ("Руслан та Людмила" М. Глінки); 15 січня – Сільва ("Ернані" Дж. Верді). Неважко дійти висновку: протягом двох перших місяців співак вивчив три нових партії, після чого мав майже три місяці на вивчення партії Сільви. Паралельно артист активно брав участь в оперних спектаклях з уже вивченим репертуаром, іноді навіть виступаючи двічі на день. Приміром, 30 січня 1874 р. у ранковому спектаклі Стравінський виконував партію Руслана, а увечері того ж дня – партію Дона Базиліо [там само, 177].

До приходу на київську оперну сцену Ф. Стравінський брав участь лише у двох оперних спектаклях, виступивши у партіях Дона Базиліо в "Севільському цирульнику" (перше виконання на сцені Петербурзької консерваторії 27 лютого 1873 р.) та Сусаніна у сценах із опери М. Глінки "Життя за царя" (8 липня 1873 р.) – тож, майже усі ролі за період першого контракту були дебютними. За шість місяців, згідно договору з Ф. Бергером⁴, артист взяв участь у 19 спектаклях і виступив у партіях Рудольфа (двічі), Мефістофеля (8 разів), Руслана (5 разів), Сільви (двічі), дона Базиліо (двічі).

Паралельно з опануванням оперного репертуару Стравінський брав участь у камерних концертах: 9 лютого 1874 р. разом з Дмитром Усатовим⁵ та Марією Мілорадович⁶ виступив у антракті під час спектаклю гуртка любителів драматичного мистецтва; 11 лютого виконав романс Вольфрама "Вечерняя звезда" з опери Р. Вагнера "Тангейзер" [4, 179] та дует "К друзям" (разом з М. Мілорадович) у концерті ІРМТ; 26 лютого взяв участь у музично-літературному вечорі, де співав романс Р. Шумана "Два Гренадера". Як бачимо, Ф. Стравінський вдосконалювався як сольний виконавець не лише на великій, а й на малих сценах, у різноманітних камерних концертах (у т. ч. благодійних, ювілейних та ін.).

Очевидно, зважаючи на таку активну позицію та високу працездатність молодого співака, навесні 1874 р. Ф. Бергер заключає з ним додатковий конт-

ракт (з 1 квітня по 1 серпня), згідно якого артист мав виступати в театрах Одеси та Катеринослава.

З квітня 1874 р. Ф. Стравінський продовжує набувати досвіду та вдосконалювати вокальну майстерність з трупю Бергера на сцені Одеського театру. 9 квітня оперою "Фауст" Ш. Гуно відкрився літній сезон, де співак виконав одну зі своїх найрепертуарніших ролей – Мефістофеля. Місцева преса з цього приводу писала: "9 апреля "Фауст" Ш. Гуно. Исполнители: Дебюты: Милорадович (Маргарита), Стравинский (Мефистофель), Соколов (Валентин). Хорошие голоса, а Стравинский с большими задатками в будущем..."⁷. Будучи активно задіяним у поточному репертуарі театру, Ф. Стравінський продовжує вивчати нові партії. В цей період він дебютує у ролях: 30 квітня 1874 р. – Фарлаф ("Руслан і Людмила" М. Глінки); 7 травня – Лорд Кокбурн ("Фра-дьяволо" Д. Обера); 18 травня – Сен-Брі ("Гугеноти" Дж. Мейєрбера).

За чотири напружених місяці, проведених в Одесі, співак взяв участь у восьми спектаклях, повторивши лише дві попередньо вивчені партії: Мефістофеля (5 разів) та Руслана (тричі), а ще у 18 спектаклях виступив у нових для нього ролях: Фарлафа (тричі), лорда Кокбурна (5 разів), Сен-Брі (10 разів). Відповідно до того, що заробітна плата артиста, згідно нового контракту, зроста майже вдвічі, прямо пропорційно зросло і навантаження. На відміну від періоду першого договору, коли Стравінський протягом півроку співав у 19 спектаклях, в Одесі він виступив у 26 спектаклях за чотири місяці.

Після Одеси гастролі з трупю Ф. Бергера продовжилися у Єлисаветграді. Упродовж двох місяців (серпень-вересень) Стравінський виступав у репертуарних спектаклях, а також опановував нову оперну партію: 4 вересня (1874) відбувся дебют артиста у ролі Мельника ("Русалка" О. Даргомижського).

Повернувшись до Києва, Ф. Стравінський підписав контракт з антрепренером Міського оперного театру Йосипом Сетовим⁸. За умовами нового контракту він зобов'язувався співати двічі на тиждень (замість попередніх чотирьох). За три місяці до початку 1875 року були опановані дві нові оперні партії – Маркіза де Буафлері ("Лінда із Шамуні" Г. Доницетті) та Вязьмінського ("Опричник" П. Чайковського). З приводу першої постановки "Опричника" на київській сцені П. Чайковський, який був присутній на прем'єрі своєї опери, писав: "г. Стравинский, в качестве молодого, только что начинающего артиста, конечно, не может быть поставлен рядом с таким зрелым, перворазрядным артистом, как г. Мельников, однако ж его прекрасный голос и оживленная игра выдвинули не особенно богатую и благодарную роль Вязьминского на первый план" [9, 221].

У наступному 1875 році оперний репертуар Ф. Стравінського поповнився партією Каспара ("Вільний стрілець" К. Вебера), продовжувалися й виступи у концертах. У березні та квітні співак перебував у Петербурзі, де також активно брав участь у концертному житті: 16 березня виступив у концерті арфіста Артура Цабеля, 30 березня – у концерті піаністки Анни Єсипової; 21 березня співав на музично-літературному вечері на користь Товариства допомоги колишнім вихованцям університету; 3 квітня взяв участь у другому Етнографічно-слов'янському концерті. До речі, в цей же час у Петербурзі перебував Микола Лисенко. У Центральному державному архіві літератури і мистецтва України збереглися до-

кументальні свідчення щодо його присутності на Етнографічно-слов'янському концерті: "Програма етнографічно-слов'янського концерту в Петербурзі за участі піаніста та хорового диригента М. Лисенка. 16 березня 1875 р."⁹. Богдан Гнидь у книзі "Історія вокального мистецтва" зазначає навіть, що Федір Стравінський дружив з Лисенком та часто виступав з ним у концертах [3, 220]. Жодного документального підтвердження цього факту автор не наводить (нами вони також не знайдені), але цілком можливо, що співак та композитор виступали разом у концертах, зокрема, у згаданому вище.

У квітні 1875 р. Ф. Стравінський заключає з Йосипом Сетовим контракт на сезон 1875/1876 року: з 15 серпня 1875 р. по перший день Великого посту 1876 р. (28 лютого за старим стилем). Цей контракт став останнім з Київською оперою (можемо припустити, що попередня поїздка до Петербургу мала відношення до подальшого переїзду артиста у "північну столицю" та здійснення задуму співати у Імператорському Маріїнському театрі). Причини для такого кроку могли бути різними; одна з них – матеріальна. Як зазначає Олена Зінкевич, заробітна плата артистів київського оперного на початку 1870-х років була невисокою – місцеві газети часто звинувачували антрепренерів у скупості. Контракти зі співаками укладалися посезонно, а їхні умови залежали від професійного статусу артиста: "<...> в первом оперном сезоне в Киеве не состоялся ангажемент Ф. Стравинского, поскольку, с точки зрения Ф. Бергера, он предъявил завышенные требования: 600 руб. в месяц, три бенефиса, гарантированные дирекцией, и участие только в трех операх"¹⁰. Рецензенти київських газет напряду докоряли Й. Сетову: "упустили из-за скупости Ф. Стравинского" [4, 117].

Однак існувала й інша думка: "Басов действительно в настоящее время на Руси нет, и те немногие, которым выпало на долю принадлежать к числу лучших, законтрактрованы столицами, с которыми конкурировать частному антрепренеру нет никакой возможности, тем более, что и самые певцы предпочитают нередко меньшую плату на Императорских сценах большой в провинции. Примером служит <...> Стравинский, который в качестве баса, исполняющего первые партии, получил с нашего антрепренера за последний пост полторы тысячи и мог заключить контракт на настоящий сезон по 600 рублей в месяц, и все-таки предпочел столицу, где исполняет второстепенные партии" [6, 3]. Тож, на думку рецензента газети "Киевлянин", Ф. Стравінський покинув Київський оперний театр не через погану заробітну плату. Артист прагнув грати у столичному театрі, мати партнерами професіоналів вищого гатунку. Безперечно, у Петербурзі він бачив більшу перспективу розвитку таланту та значно більше можливостей для вдосконалення своїх професійних якостей.

До речі, в Києві талант артиста не відразу отримав схвальну оцінку. Наведемо декілька характеристик, даних Ф. Стравінському у його найрепертуарнішій ролі Мефістофеля за період роботи у Київському театрі й одразу після приїзду до Імператорського театру в Петербурзі.

Про дебют Ф. Стравінського в 1873 р. у партії Мефістофеля на київській сцені свідчить відомий петербурзький музичний критик В. Баскін, який мав нагоду бути присутнім на цьому спектаклі. На жаль, його відгук "прозвучав" лише 24 роки по тому у публікації до 55-річчя Ф.Г. Стравінського в журналі

"Всемирная иллюстрация": "Ф.И. Стравинский начал свою деятельность не в Петербурге, а в Киеве в 1873 г.; мы присутствовали на первом его дебюте в Мефистофеле ("Фауст" Гуно) и затем в партии Руслана в бессмертной глинкинской опере; прекрасно помним первое его исполнение и слышим еще дрожь в его голосе на словах "Вот и я", но после первой же фразы, удачно законченной известной гаммой, артист был дружно награжден аплодисментами. Успех его шел crescendo в течении вечера, и на второй день имя Стравинского было на устах у всех киевских любителей музыки; он сразу приобретал новых поклонников; слава его росла и не только как певца, обладателя хорошего голоса (basso-cantante), но и артиста, отдающего себе строгий отчет в том, что он делает, и крайне добросовестно относящегося к искусству; публика сразу убедилась, что имеет дело с выдающимся дарованием, выступившим во всеоружии сценической подготовки. Так длилось три года – время, за которое артист приобрел репертуар, навык к сцене, дающийся практикой, и навык к публике" [1, 16].

"Киевский телеграф" після спектаклю "Фауст" Ш. Гуно, який відбувся 7 січня 1874 р., писав: "Он имел успех очень завидный для начинающего артиста, <...> голос слабоватый еще для сцены <...>, он поет как-то сухо, монотонно, без одушевления и оттенков <...>. На сцене он не всегда свободен, и приемы сценического искусства далеко еще не все им усвоены <...>, проглядывает местами более или менее удачное подражание таким хорошим образцам, как Палечек или Эверарди, но, так как внутренней связи во всем этом пока нет, как нет и силы выражения, то исполнение выходит еще слабое, вялое" [2, 12].

У серпні 1875 р. думка критика газети "Киевский телеграф" змінюється: "Об исполнении г. Стравинским Мефистофеля много не говорю как потому, что это одна из самых симпатичных и удачных его партий, так и потому, что в ней этот молодой певец показал еще прежде свои красивые средства. И несомненный талант, и изящную, подчас, однако, несколько неумеренную игру. По обыкновению, г. Стравинский заинтересовал в этот вечер всех и не переставал пожинать лавры. С особенным шиком пропел он обе серенады, про которые можно было наверное сказать, что они будут повторены. В квартете третьего акта Стравинский, как и все участвующие, был безукоризнен <...>. Артист этот бесспорно многосторонне даровит и крайне добросовестен. А потому на нашей сцене, на которой талант его, так сказать, окреп и воспитался, он не перестает пользоваться заслуженным успехом"¹¹.

Роль Мефистофеля стала дебютною для артиста одразу по приїзді до Санкт-Петербургу. З цього приводу читаємо у "Санкт-Петербуржских ведомостях": "Как артист г. Стравинский представляет немало хорошего: у него прекрасная дикция, слова слышны превосходно. Фразирует он отчетливо, с пониманием, с довольно тонкими оттенками, в его пении есть порядочность и благородство. И к игре у него есть несомненные способности <...>. Нельзя в нем не признать удовлетворительного Мефистофеля и вообще певца, которого игра не будет портить впечатления. Гораздо прискорбнее то, что в Мариинском театре голос Стравинского слаб. У него бас, с более низкими нотами чем у г. Матчинского, весьма не дурной по звуку, но довольно глухой и незначительной силы <...>. Пропел Стравинский не без успеха, обе его песни были повторены"¹².

Отже, успіх Ф. Стравінського на київській сцені не був однозначним. Прибічники та любителі італійської опери не одразу оцінили талант молодого артиста. Припускаємо, що перші виступи молодого співака не були цілком досконалыми, адже він лише починав свою професійну діяльність. Але згідно відгуків у київських газетах 1875 р. та першого відгуку про виконання Ф. Стравінським дебютного спектаклю на столичній сцені можна стверджувати, що артист брав до уваги усі зауваження критики і старанно працював над подоланням професійних недоліків.

За неповних три роки роботи у Київському театрі Стравінський виходив на сцену 187 разів (включаючи гастрольні поїздки до Одеси та Єлисаветграду). Найактивнішими та найбільш плідними були 1874 (75 ролей) та 1875 (52 ролі) роки. Мефістофеля у "Фаусті" Гуно за неповних чотири роки артист зіграв 43 рази – понад 10 разів за сезон. Наступними по кількості виконання стоять партії Сен-Брі ("Гугеноти" Мейєрбера, 22 рази) та Каспар ("Фрейшютц" Вебера, 19 разів).

Київський період творчої діяльності Ф. Стравінського виявився дуже плідним і, на наше глибоке переконання, надзвичайно важливим для його професійного зростання як оперного артиста. За три роки співак дебютував у 17 ролях – умовно кажучи, вивчав по шість ролей на рік (!) – для порівняння, за наступні 26 років роботи у Маріїнському театрі було вивчено 43 нові ролі (приблизно по дві ролі на рік). В одному з листів до дружини, перебуваючи влітку 1874 року на гастрольях у Єлисаветграді, артист писав: "Охота разобрала учить партии (всякие роли). Я попросил библиотекаря дать мне "Жидовку", буду учить кардинала <...>. Потом я стал считать, сколько у меня готовых ролей, и вообразил себе, что оказалось, иггранных: Мефистофель, Руслан, Сильва, дон Базилио, Фарлаф, Милорд, Сен-Бри, Рудольф; готовых, но не иггранных – Спарафучилле и Мельник и, наконец, почти готов "Фрейшютц". Но так как Бергер сказал, что речитативы заменят прозой, то мне и учить уже почти нечего; итого 11 ролей для одного года, Бергер даже похвалил" [8, 91].

Активне поповнення репертуару у київський період демонструє високий рівень працездатності артиста, свідчить про невпинне зростання його професіоналізму. Однаково успішно Стравінський вивчає вокальні партії та дебютує в італійських, німецьких, французьких, російських операх. У коло його амплуа входять найрізноманітніші образи: комічні (Дон Базиліо, Рудольф, Лепорелло), драматичні (Сен-Брі, Марсель, Каспар, Сусанін, Мельник та ін.), філософські (Мефістофель).

Для долі Ф.Г. Стравінського, формування його особистості перебування на теренах України відіграло дуже важливу, а де в чому навіть визначальну роль. Молодому Стравінському, який у 1873 році приїхав до Київського міського оперного театру кваліфікованим співаком з консерваторською освітою, музичне життя Києва було вже добре відомим – ще перед вступом до Петербурзької консерваторії Ф. Стравінський навчався на юридичному факультеті Університету св. Володимира (1866–1868 рр.). Разом з іншими студентами неодноразово брав участь у спектаклях, що ставились на сцені Київського міського театру [10, 175]. До того ж часу відносяться й перші контакти Федора Стравінського з Київським відділенням ІРМТ: у сезоні 1867–1868 рр. він був задіяний у дев'ятому концерті Російського музичного товариства (4 травня

1868 р.), який відбувся у залі Дворянського зібрання. На афіші, що зберігається у фондах Державного театрального музею ім. О.О. Бахрушина в Москві, рукою Федора Стравінського біля свого прізвища зроблено примітний надпис: "Первый раз в жизни пред публикой, в качестве певца-солиста"¹³.

Таким чином, факти переконливо свідчать про те, що саме у Києві майбутній артист ще у студентські роки "шукав себе" та своє покликання. Саме тут пізніше, вже з консерваторським дипломом, він почав активну творчу діяльність та шлях до вершин професійної майстерності. Можна сміливо стверджувати, що Київ займає особливо важливе місце у творчій біографії Федора Гнатовича Стравінського – "видатного російського баса", успішний старт професійної кар'єри якого відбувся саме у київський період життя та творчості.

Примітки

¹ "Дело о беспорядках, произведенных толпою молодых людей против артистов Стравинского и Массини" // ЦДІАУ м. Київ, Ф. 442, оп. 55, с. 97. Усі цитати з архівних документів та преси наведені у статті мовою оригіналу.

² Великий піст у 1874 р. починався 24 лютого (11 лютого за старим стилем), а Пасха припадала на 13 квітня (31 березня за старим стилем).

³ Для порівняння: "Годовой заработок рабочих Первопрестольной в 1879 г. равнялся 189 рублям. В месяц, следовательно, в среднем выходило по 15,75 р." [див.: <http://www.oprossu.com/rab1913.htm>]. О. Зінкевич, базуючись на даних, що публікувалися у київських газетах того часу, наводить ціни у Києві на момент відкриття оперного театру (1867): "буханка ржаного хлеба стоила от 18 до 20 коп., французская булка – 8 коп., головка капусты – 5 коп. <...>. Годовой абонемент в публичную библиотеку стоил 1 р. 50 к." [4, 115].

⁴ Бергер Фердинанд Георгійович (? – 1875) оперний співак, один з перших пропагандистів російської опери у провінційних театрах Російської імперії. У 50-х роках ХІХ ст. організував італійську оперну трупу, з якою гастролював у Києві, Одесі, Полтаві. У 1867–1874 рр. був антрепренером і солістом Київської російської опери. Завдяки Ф. Бергеру у Києві вперше були поставлені опери "Руслан і Людмила" Глінки (1871), "Рогнеда" (1872) та "Юдиф" (1863) Серова та ін. Одночасно з Київською оперою Бергер утримував італійську оперу в Одесі. По закінченні контракту з Київським театром (сезон 1873/74 рр.) переїхав до Харкова, де створив оперну трупу на сезон 1874/75 рр.

⁵ Усатов Дмитро Андрійович (1847–1913) – оперний артист, концертний співак, антрепренер та вокальний педагог. Навчався у Петербурзькій консерваторії. Дебютував у Харкові (1884), співав у Києві (сезони 1873/74 та 1879/80 рр.), пізніше – в Казані та інших містах Російської імперії. У 1880-1889 – соліст московського Великого театру. Вчитель Ф. Шаляпіна (1892–1894). Автор 60 романсів, серед яких – твори на слова Т. Шевченка ("Думи мої", "Одинока я на світі", "Полюбила я на печаль свою", "Вітер з гаєм розмовляє").

⁶ Мілорадович Марія Михайлівна (1846–?) – оперна артистка, концертна співачка та вокальний педагог. Навчалась у Петербурзькій консерваторії. У 1873 р. дебютувала на оперній сцені в Києві. Далі з успіхом виступала в Одесі та Харкові, співала у Парижі. Сценічну діяльність завершила у 1877 р. Викладала у Київському музичному училищі (1873-1874), Московській консерваторії, у 1910-х роках – у Петербурзі. Разом з Ф. Стравінським та Д. Усатовим брала участь у прем'єрному виконанні "Реквієму" В. Моцарта в Києві (березень 1874).

⁷ Одесский вестник. – 1874. – № 80. – 11 апреля. – С. 2.

⁸ Сетов Йосип Якович (1826–1893) – оперний співак (тенор), режисер, антрепренер. Закінчив юридичний факультет Московського університету, навчався музиці та архітектурі у Франції та Італії. У 1854 р. дебютував на сцені Італійської опери, гастролював містами Європи. 1855-1864 рр. – соліст Петербурзької імператорської трупи; 1864–1868 рр. – соліст московського імператорського Великого театру. По закінченні вокальної кар'єри Й. Сетов відкрив

власну антрепризу в Києві (перша антреприза у 1874–1883 рр.). З 1886 р. перестав набирати постійну трупу та орендував міський театр. У літні місяці антреприза Сетова гастролювала в Москві, Петербурзі, Одесі. Завдяки його діяльності у Києві вперше були поставлені опери "Опричник" П. Чайковського (1874) та "Хованщина" М. Мусоргського (1892).

⁹ ЦДАЛМ України. – Ф. 4, оп. 2, од. зб. 622, арк. 29.

¹⁰ Києвлянин, 1876. – 21 ноября.

¹¹ Киевский телеграф, 1875. – № 104. – С. 3.

¹² Санкт-Петербургские ведомости, 1876. – № 109.

¹³ У програмі концерту значиться вісім творів (по чотири у кожному з двох відділень концерту). Ф. Стравінський був задіяний у виконанні Секстету з опери В.А. Моцарта "Cossi fan tutte" (фінальний номер у першому відділенні). На афіші зазначено: "Исп. г-жи Ровнякова, Жеребцова, О. Тальберг и гг. Чернышев, Стрелецкий и И. Богданов". Прізвище Богданова закреслене чорнилами, поруч рукою Федора Гнатовича вписано: "Ф. Стравинский" (підкреслено хвилястою лінією) і нижче тим же почерком – примітка про перший публічний виступ (Театральний музей ім. О.О. Бахрушина в Москві – Фонд № 269, Ф. И. Стравинский, ex 990, кп 91986/827. Л. 5).

Література

1. Баскин В. Ф.И. Стравинский / В. Баскин // Всемирная иллюстрация, 1897. – Т. 15. – С. 16.
2. Богданов-Березовский В. Федор Стравинский / В. Богданов-Березовский. – М.-Л. : Музгиз, 1951. – 52 с.
3. Гнидь Б.П. Історія вокального мистецтва / Б.П. Гнидь. – К. : НМАУ, 1997. – 320 с.
4. Зинькевич Е. Концерт и парк на крутояре... / Елена Зинькевич. – К. : ДУХ і ЛІТЕРА, 2003. – 316 с.
5. Миклашевский И. Очерк деятельности Киевского отделения Императорского русского музыкального общества (1863-1913) // Иосиф Миклашевский. – К., 1913. – 240 с.
6. Русская опера в Киеве / б.а. // Киевлянин, 1876. – № 106. – С. 3.
7. Финдейзен Н. Памяти Ф.И. Стравинского / Ник. Финдейзен // Русская музыкальная газета. – 1902. – № 48. – С. 1200-1204.
8. Ф. Стравинский: Статьи, письма, воспоминания / Сост. и прим. Л. Кутателадзе, ред. А. Гозенпуд. – Л. : Музыка, 1972. – 207 с.
9. Чайковский П.И. Киевская опера – четвертое симфоническое собрание // П.И. Чайковский. Полное собрание сочинений. Литературные произведения и переписка. – М. : Гос. муз. издат., 1953. – т. II. – С. 218-223.

References

1. Baskin V. F.I. Stravinskii / V. Baskin // Vsemirnaia illiustratsiia, 1897. – Т. 15. – S. 16.
2. Bogdanov-Berezovskii V. Fedor Stravinskii / V. Bogdanov-Berezovskii. – M.-L. : Muzgiz, 1951. – 52 s.
3. Hnyd B.P. Istoriiia vokalnoho mystetstva / B.P. Hnyd. – K. : NMAU, 1997. – 320 s.
4. Zin'kevich E. Kontsert i park na krutoiare... / Elena Zin'kevich. – K. : DUKh i LITERA, 2003. – 316 s.
5. Miklashevskii I. Ocherk deiatel'nosti Kievskogo otdeleniia Imperatorskogo russkogo muzykal'nogo obshchestva (1863-1913) // Iosif Miklashevskii. – K., 1913. – 240 s.
6. Russkaia opera v Kieve / b.a. // Kievlianin, 1876. – № 106. – S. 3.
7. Findeizen N. Pamiati F.I. Stravinskogo / Nik. Findeizen // Russkaia muzykal'naia gazeta. – 1902. – № 48. – S. 1200-1204.
8. F. Stravinskii: Stat'i, pis'ma, vospominaniia / Sost. i prim. L. Kutateladze, red. A. Gozenpud. – L. : Muzyka, 1972. – 207 s.
9. Chaikovskii P.I. Kievskaiia opera – chetvertoe simfonicheskoe sobranie // P.I. Chaikovskii. Polnoe sobranie sochinenii. Literaturnye proizvedeniia i perepiska. – M. : Gos. muz. izdat., 1953. – т. II. – S. 218-223.